Juomalajit, käyttäjäryhmät ja haitat: mitä voidaan sanoa siitä, voiko tietyn alkoholijuoman veromuutoksella olla vaikutuksia johonkin käyttäjäryhmään?

STM:n pyynnöstä nopeasti koottuja ajatuksia / Pia Mäkelä, 20.10.2023

1. Varmin tutkimustieto on siitä, että haittojen kannalta merkityksellisintä on yhtäältä kerralla juodun ja toisaalta pidemmällä aikavälillä juodun alkoholin määrä. Vastaavasti muutokset alkoholin kokonaiskulutuksessa tyypillisesti näkyvät samansuuntaisina muutoksina haitoissa (mikäli muut tekijät pysyvät muuttumattomina).

2. Eri juomalajien hintojen (verotuksen) muutosten ristivaikutukset. Kohdissa a-b alla todetaan se lähes itsestäänselvyys, että oluen veronalennus ja muiden juomien veronkorotus johtavat oluen kulutuksen lisääntymiseen ja muiden juomien kulutuksen vähenemiseen.
   a) Jos yhtä juomalajia (olutta) suositaan veronalennuksella, empiiriset tulokset ristijoustoista kertovat, että oluen kulutus lisääntyy ja muiden juomien – ja ainakin Suomessa erityisesti viinin – kulutus vähenee, koska osa kuluttajista valitsee joissakin tilanteissa viinin sijaan aiempaa halvemman oluen (Ollikainen 2016). Muiden juomalajien kulutuksen väheneminen ei ole kuitenkaan yhtä suurta kuin ko. juomalajin (oluen) kulutuksen kasvu, joten korvautuvuus juomalajien välillä on siis vain osittaista.
   b) Jos muiden juomien alkoholiverotusta korotetaan samalla, kun oluen verotusta lasketaan, niin vaihtaminen muista juomalajeista olueen lisääntyy siitä huolimatta, että kokonaisvaikutuksen odotetaan olevan neutraali. Voidaan olettaa, että tällöin esimerkiksi pääasiallisesti viiniä juovien kulutus keskimäärin hieman vähenee ja pääasiallisesti olutta juovien kulutus hieman lisääntyy.

3. Onko juomalajivalinnalla suoraa yhteyttä haittoihin, jos kulutettu absoluuttialkoholin määrä on sama, esimerkiksi koeolosuhteissa? Ylivoimaisesti suurin merkitys erilaisten haittojen kannalta on juodun etanolin määrällä, ei juomalajilla. Lisäksi alkoholimyrkytysten ja aggressiivisuuden kannalta väkevien juomien myynnin määrällä näyttäisi olevan jonkin verran enemmän merkitystä kuin muiden alkoholijuomien myynnillä. Oluen vs. viinin osalta alkoholimäärän ylittävistä vaikutuksista ei kuitenkaan ole tutkimusevidenssiä. (Mäkelä ym. 2007)

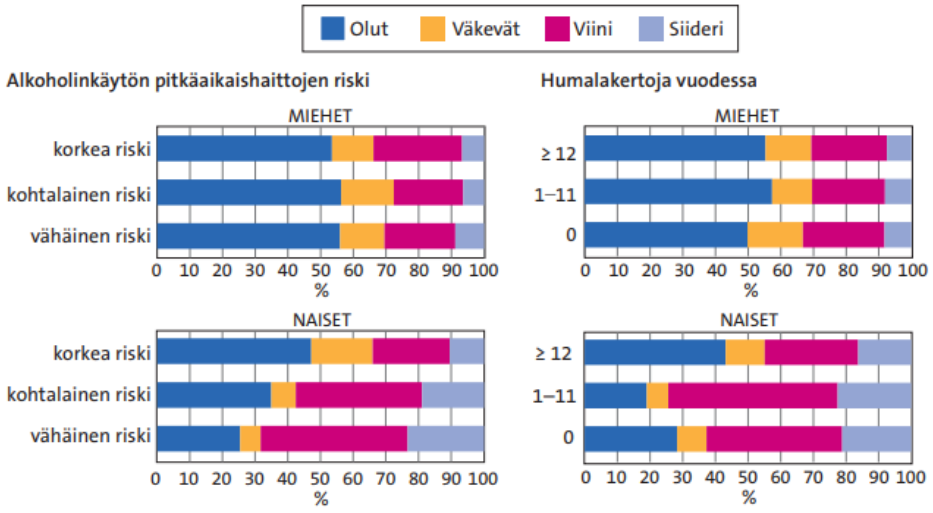
4. Juomalajivalinnalla voisi olla vaikutusta haittoihin myös, jos ihmiset tulevat käyttäneeksi enemmän alkoholia juodessaan yhtä juomalajia verrattuna toiseen. Tämä voisi johtua joko käyttötilanteen luonteesta tai juoman ominaisuuksista. Alla olevassa taulukossa (Mäkelä ym. 2007 -julkaisun taulukko 2) on verrattu alkoholinkäyttökertoja, joilla alkoholimäärä ei ole erityisen suuri (rivi 2) alkoholinkäyttökertoihin, joilla on käytetty runsaasti alkoholia (7+, 13+, 20+ tai 27+ annosta). Tulosten mukaan väkevien osuus on suurempi, mitä enemmän alkoholia juodaan ja viinin osuus pienempi. Oluen osuus on vähintään puolet juodusta alkoholista jopa 20+ annoksen tilanteissa. Voi kuitenkin olla, että juomalaji itsessään ei niinkään ole se tekijä, joka vaikuttaa juotuun määrään, vaan ennemminkin juomistilanne: tilanne todennäköisesti vaikuttaa sekä juotuun alkoholin määrään että juomalajivalintaan. Sikäli mikäli näin on, yksittäisen juomalajin suosimisella ei todennäköisesti olisi suurta merkitystä juotuihin määriin.

Taulukko 2. Eri alkoholijuomien osuus juodusta alkoholista kaikilla juomiskerroilla ja suurkulutuskerroilla

	Juomiskertojen lukumäärä	Juomalajin osuus, %		
		Olut	Viini	Väkevät
Kaikkien juomiskertojen 100 %:n alkoholista	6 383	59	21	20
Alle 10 cl:n juomiskerroista (alle 7 annosta)	5 010	59	24	17
yli 10 cl:n juomiskerroista (7+ annosta)	1 373	61	10	29
yli 20 cl:n juomiskerroista (13+ annosta)	399	60	6	34
yli 30 cl:n juomiskerroista (20+ annosta)	120	51	4	45
yli 40 cl:n juomiskerroista (27+ annosta)	45	42	4	54

Lähde: Vuoden 2000 juomatapatutkimuksen aineisto (Stakes)

5. Ketkä juovat mitäkin juomalajia? Jos eri juomalajien kuluttajissa on eri verran haittoja kokevia, voidaanko juomalajien verotukseen eri tavoin vaikuttamalla vaikuttaa haittojen määrään?
    a. Paljon ja vähän alkoholia juovat: miehet juovat eniten olutta riippumatta kulutustasosta, naisilla paljon alkoholia käyttävät juovat muita enemmän olutta.
        - Alla olevassa kuviossa (Lintonen & Mäkelä 2018: kuvio 4.5) on verrattu vasemmalla puolella alkoholinkäytön vähäisen, kohtalaisen ja korkean riskin alkoholinkäyttäjien kulutuksen juomalajijakaumaa, ja oikealla puolella on verrattu niitä alkoholinkäyttäjiä, joilla on paljon, vähän tai ei ollenkaan humalakertoja (viisi alkoholiannosta tai enemmän). Miehet juovat eniten olutta riippumatta siitä, millä riskitasolla he ovat. Naisilla korkean riskin juojat sekä usein humaltuvat naiset juovat enemmän olutta kuin vähemmän alkoholia käyttävät.



* Juomalajikohtaisella määrä–tiheys (QF) -mittarilla mitattuna (ks. kirjan menetelmäliite).

KUVIO 4.5. Suomalaisten juomien alkoholilitrojen jakautuminen* eri juomalajien välillä kolmessa alkoholinkäytön pitkäaikaishaittojen riskin mukaisessa ryhmässä (vasemmat kuviot: korkean, kohtalaisen ja vähäisen riskin ryhmät) ja humalahaitoille altistavien juomiskertojen useuden mukaan (oikeanpuoleiset kuviot: humalakertoja vuodessa).

    b. Jos oluen verotus laskee, mitkä ovat väestöryhmät, joihin tämä vaikuttaa?

- Oluen verotuksen laskun voidaan olettaa vaikuttavan samoihin väestöryhmiin kuin jotka olutta eniten juovat eli eniten miehiin ja naisista paljon alkoholia käyttäviin. Naisilla ei ollut eroa ikäryhmien välillä; miehillä suurin oluen osuus kulutuksesta oli 15–29-vuotiailla (vuonna 2006, Mäkelä ym. 2007).

Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä vuonna 2007 ilmestyneessä artikkelissa pohdimme eri kanteilta kysymystä siitä, että kun alkoholipolitiikan avulla voidaan esimerkiksi valmisteveroja muuttamalla vaikuttaa juomalajien valintaan, ”voidaanko juomalajivalintaa manipuloimalla vaikuttaa myös alkoholihaittojen määrään.” (Mäkelä ym. 2007.) Yllä oleva perustuu osin tähän artikkeliin.

Lähteet

Lintonen T, Mäkelä P (2018) Kuinka suuri osa juomisesta on alkoholin riskikäyttöä? Teoksessa Mäkelä ym. (toim.) Näin Suomi juo. Helsinki: THL, s. 39-48. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-146-1

Mäkelä P, Mustonen H, Österberg E (2007) Onko juomalajilla väliä? Yhteiskuntapolitiikka 72(6):641-651. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117417

Ollikainen, Jani-Petteri (2016) Alkoholijuomien kysynnän joustot Suomessa vuosina 2001-2015. Pro gradu – tutkielma, Jyväskylän yliopisto / Kauppakorkeakoulu. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/52304/1/URN%3ANBN%3Afi%3Ajyu-201612135071.pdf